

סיורי בטיחות במשקים חקלאיים

מאת אלכס אפשטיין

במהלך סיור שערכנו בצפון יחד עם מדריך הבטיחות בחקלאות, מר יוני אברמסקו (ושעלי דיווחנו בכתבה בגליון הקודם) ביקרנו במספר ענפי חקלאות במושב ובקיבוצים

רפתות מושב

בביקור שערכנו ב-2 רפתות, המופעלות באחד מהמושבים שבעמק יזרעאל התבררו לנו בעיות הבטיחות והגיהות שאיתן צריך להתמודד: הזיהומים של ריכוזי ההפרשות (ה"זבל האורגני") במירבץ הפרות ובחצרות; מחלות של הבהמות (מחלות זואוונותיות) והשפעתן על בני-אדם; סיכונים במערכת המכניות (איורור, לחץ אוויר, כלי עבודה ממוכנים וידניים, מערכות חליבה, שימוש בתכשירים כימיים רעילים ומסוכנים (חומ"ס) ועוד. בביקור שלנו התרשמנו שבנוסף למודעות הנמוכה לנושאי הבטיחות

והגיהות במקום, קיימת (אצל חלק מהחקלאים) גם חסכנות רבה וסדר עדיפויות שונה מהרצוי, מה שמותיר את בעיות הבטיחות לא פתורות. המשק מופעל, במקרים רבים, כעסק משפחתי ללא חלוקת אחריות מוגדרת ותפקידים. בשיטת ניהול כזאת לא מיוחסת לבטיחות בעבודה חשיבות רבה. עם זאת, אין ספק שבהרבה מהמשקים החקלאיים קיימת הקפדה על יישום שיטות עבודה בטוחות ושימוש באמצעים לבטיחות העובדים. את הבעיות מהתחום המכני ניתן לפתור בשיטות דומות לאלה הננקטות במפעלים ובבתי מלאכה. הבעיות הייחודיות לרפתות מחייבות פתרונות מתאימים, לדוגמה:

● **סיכונים מכניים:** התקנת מאווררים עיליים בעלי עוצמה, להחלפת אוויר מעל למירבצי הבהמות. את המאווררים ממגנים רק מאחור (אזור שאיבת האוויר), כדי למנוע שאיבה של ציפורים לתחום סיבובי הכנפיים. אבל, על גבי הקרקע של הרפתות מצטברות במהירות רבה כמויות גדולות של פסולת, אשר מגביהות את מיפלס מישטחי ההליכה ומקרבות את ראשי העוברים לכנפיים החשופות מלפנים, תוך יצירת סיכון לפגיעה.

בסיור איתרנו מיפגעי בטיחות לא מעטים שמקורם במיגון חסר, מסיבות שונות, לדוגמה: רצועות הנעה של משאבות ואקום ורצועות וגלגל ההנעה של מדחסי אוויר ללא מגינים. המיתקנים מתחילים את פעולתם באופן פתאומי, בהתאם לחץ הנדרש, ללא כל התרעה. המיגון הנדרש פשוט מאוד והיעדרו מעלה תמיהות.

● **סיכונים לבריאות מזיהומים ביולוגיים:**

■ במיתקני ההאבסה נשארים שרידי תערובת ומזון, אשר - ללא טיפול נאות - עלולים ליצור בעיית בריאות ותברואה (זיהומים מיקרוביולוגיים). הניקוי יגן לא רק על בריאות העובדים אלא גם על הפרות.

■ על הקרקע במכלאות ובחצרות מצטברות כמויות ניכרות של הפרשות, בכל יום. בנוסף לסיכוני החלקה (לעובד ולבעלי החיים) הזבל האורגני הזה מהווה "קרקע פורייה" (תרתי משמע) לזיהומים ביולוגיים שונים. לכן: פינוי הפרשות חייב להיות נוהל שוטף, יחד עם הקפדה, ככל שניתן, על תנאי היגיינה נאותים;

■ הטיפול בפטמות הפרות חושף את העובד לזיהום ביולוגי ולחומרי החיטוי. כדי למנוע זיהומים שונים לפטמות ולחלב, מקובל לחטא את הפטמות לפני החליבה ולאחריה - לפני החליבה כדי למנוע זיהום של

מאוורר עילי לתחלופת אוויר ולצינון (באמצעות ממטירי מים המפוזרים מתחת לגג. תנועת האוויר המאולצת מפזרת את הטיפות בחלל)

ב"סנדלי עבודה", היא פתח לחדירת זיהומים ולהידבקות במחלת העכברת' (leptospirosis) הקטלנית המועברת במגע עם שתן של פרות¹.

ענפי חקלאות בקיבוצים

סיירנו בענפי החקלאות ב-3 קיבוצים: כפר-מסריק, גניגר ואפק. בכולם קיימת פעילות חקלאית מגוונת, הכוללת גידולי שדה, מטעים, מידגה (בריכות גידול דגים), לולים, רפתות ועוד; וגם תעשייה זעירה: נגריה, מסגריה, מוסך וכד' וענפי עזר

עבירה על חוקי התנועה וסיכון בטיחותי עם טרקטורון בנסיעה בשטח (הנהג העבריין נמלט מאימת המצלמה)

נוספים - מטבח, מכבסה, מתפרה ועוד. חלק ממקומות העבודה, הנמצאים פיזית בשטחים ובמבנים שבעלות הקיבוץ, מופעלים באופן עצמאי, בתנאי שכירות - עם או בלי ציוד - ע"י גורמים חיצוניים.

פעולות ההדרכה של מדריך הבטיחות בחקלאות והקמת מערכי הבטיחות בעבודה מיועדים רק עבור מקומות העבודה המנוהלים ע"י הקיבוץ, ולא לגבי מקומות העבודה שאותם מפעילים בשכירות הגורמים הזרים.

הקשר הישיר של מדריך הבטיחות בחקלאות עם מרכזי הענפים בקיבוצים, מתקיים באמצעות הממונה על הבטיחות של הקבוץ, ו/או בהשתתפותו. מרכזי המשק מעורבים בנושא רק כאשר מתעורר צורך בהתערבות בתחומי הניהול; כאשר יש צורך להאיר את עיניהם בענייני בטיחות ולהגביר את המודעות שלהם לנושא ו/או כגיבוי לפעילותו של הממונה על הבטיחות בקבוץ.

את ההתרשמויות שלנו תיעדנו בכתב ובתמונות.

נסיעות מינהלתיות: נסיעות רבות לצורכי ניהול ופיקוח בשטחי העבודה -

■ תרופות המשמשות לטיפול בבעלי חיים עלולות לגרום נזקים לאדם (וגם לבעלי חיים אחרים במשק).

● **סיכוני שריפה:** הבור שאליו מפנים את ההפרשות (זבל אורגני) מהרפתות מהווה סיכון לשריפות, עקב התלקחות של החומרים האורגניים, אשר עוברים תהליכים כימיים במצבור הדחוס הנ"ל;

● **סיכוני התמוטטות:** דופנותיו של בור זבל, שלא נחפר כיאות ולא יוצב, עלולות להתמוטט מתחת לרגליו של מי שמתקרב אליו. יש צורך בגידור קבוע סביב הבור כדי למנוע כניסה לתחום המסוכן למי שלא מורשה לכך. ברפתות שביקרנו עדיין יש צורך בשילוט ובשיפור הגידור;

● **סיכוני טביעה:** השיכבה העליונה של ריכוזי זבל אורגני בבורות האיסוף מתייבשת, בד"כ, לשיכבה קשה היוצרת מישטח הנראה כמוצק. אך הפסולת האורגנית שמתחתיו רכה וטובענית. כבר נרשמו מקרים של נפילה לבורות המסוכנים הללו ואף מקרה של טביעת ילד בבור באחד הקיבוצים באזור חוף

החלב בזיהומי ההפרשות שדבקו לפיטמה במירבץ ובחצר, ולאחריה - כדי למנוע זיהום של הפיטמה, אשר "נסגרת" רק כעבור כמה דקות מסיום החליבה.

● **סיכוני פגיעה פיזית:** במהלך העבודה בקירבת הבהמות כבדות המשקל, קיימים סיכוני גוף לעובד:

■ עובד עלול להימחץ בין הפרות. פרות מיוחמות יוצרות סיכון גדול יותר; ■ במהלך חליבה עלולים לשבור ידיים ו/או זרועות כתוצאה מבעיטות של הפרה; ■ הצלפה של זנב הפרה עלול לגרום לפגיעת חבטה במקומות לא צפויים (פנים, חזה וכו'); ■

● **חשיפה לחומרים מזיקים:** ברפת משתמשים במספר לא מבוטל של חומרים כימיים המוגדרים כמזיקים או כמסוכנים לאדם. לדוגמה:

■ פורמאלדהיד (CHOH) משמש לחיטוי המגפיים במעבר בין מירבצי הפרות (כדי למנוע העברת מחלות מאזור אחד לאחר);

אין מיגון על מערכת ההנעה של משאבת הוואקום הרזרבית (המשאבה הראשית ממוגנת)

הכרמל. בנוסף: לצורך חיטוי מצבורי הזבל האורגני, נוהגים לשפוך לתוכו כמות מסוימת של סיד כבוי. מגע עם סיד כבוי עלול לגרום לכוויות קשות;

● **סיכוני התחשמלות:** במשקים שביקרנו ניצפו מערכות חשמל מוזנחות ומיתקנים עם סיכוני התחשמלות;

● **ביגוד וציוד מגן אישי:** עובדים רבים במשקים נועלים סנדלים באזורי עבודה שיש בהם סיכונים לרגליים. בנוסף לפגיעות הפיזיות בכך רגל לא מוגנת - כל פציעה בגוף, ולבטח בכפות רגליים נעולות

■ סודה קאוסטית (NaOH) היא חומר חיטוי המשמש לניקוי ולחיטוי ציוד החליבה;

■ חומרי ניקוי אלקאליים (בסיסיים) משמשים לניקוי גוף הבהמות;

■ גזים מסוכנים, כגון: מתן (CH₄), אמוניה (NH₃), מימן גופרי (H₂S), תחמוצות פחמן (CO, CO₂) נפלטות ממצבורי הזבל האורגני בזמן הפיטוי והסילוק. נדרש איזורור טוב של החלל ו/או שימוש במסיכות מתאימות להגנת הנשימה;

1. שם המחלה: "עכברת" ניתן לה בעבר בעקבות הנחה, שהתבררה כמוטעית, שהמחלה מועברת דרך עכברים וחולדות. כיום ידוע שמקור המחלה הוא פריזיט הנוצר במהלך תסיסת שתן של פרות וההדבקה היא במגע השתן הנגוע עם פצעים וחתכים בגוף.

במים ובמכשירי עזר: מדחסים, מאווררים, תאורה וכו', בסביבה רטובה).

הרעלות מחומרי הדברה וחיטוי - חשיפה לחומרים באריזות ראשיות ובשימוש בחומרים באריזות מישניות; **תאונות נפילה** - סוללות עפר כבושות משמשות כדרכי גישה בין הבריכות הפתוחות, המפוזרות על פני שטחים נרחבים, אליהן - או דרכן לענפים מרוחקים יותר. שולי הדרכים משופעים ובנסיעה לא זהירה עלולים כלי הרכב להתהפך. קיימים גם סיכונים נפילה של הולכי רגל מעל הסוללות; **טביעה** - לעבודה בתוך מים, לעיתים גם מעל סירות, יש צורך בידע בשחייה. מתברר שהדרישה המינימלית הזאת איננה נחלת כל העובדים. בנוסף, קיים סיכון בעבודות הכרוכות בוויסות מיפלט המים בבריכות:

בתהליכי גידול להקות הדגים יש צורך להעלות או להוריד את מיפלט המים בבריכה. הוויסות נעשה באמצעות "נזירים". ה"נזיר" הוא מבנה בטון קבוע, בתוך הבריכה, בעל 3 קירות, שגובהו כגובה המיפלט המירבי של הבריכה. הקיר ה-4 הוא מבנה ארעי, פריק, המורכב מלוחות עץ חזקים. את הלוחות משחילים האחד מעל לשני, במסלולים המורכבים על צדי דופנות הבטון של ה"נזיר". כאשר נדרש להעלות את מיפלט המים - מוסיפים לקיר הרביעי לוחות, עד לגובה הרצוי, ומזרימים לבריכה

בריכת דגים מקורה עם מיתקני העשרת המים בחמצן

בשדות, במטעים ובאזורים מרוחקים שונים נעשות כיום על גבי טרקטורונים או בעזרת ה"פרד" ("mule"). קיימים חוקי רישוי וכללים מחייבים לגבי נהיגה בטרקטורונים בשטחים ועל כבישים, שאותם יש למלא בהקפדה. במיוחד חשוב למנוע הסעה של אנשים נוספים ע"ג הכלים האופנתיים והיעילים הללו.

מידגה

בריכות הדגים של היום פתוחות או מקורות. הטיפול בדגים יוצר סיכונים מסוגים שונים: סיכונים פיזיים - פציעות מסנפירים חדים וקשים; סיכונים ביולוגיים - מחלות של הדגים וזיהומים המועברים לאדם דרך חתכים ופצעים; סיכונים מכניים - ממיתקנים להעשרת מי הבריכות בחמצן, מדחסים וקולטי אוויר, מיכון למיון הדגים לשיווק ומציוד הרמה ושינוע; **סיכונים חשמל** - ארונות חשמל המוצבים ליד בריכות מרוחקות יוצרים פיתוי

בריכת דגים פתוחה. בתמונה למעלה - "נזיר"

את כמויות המים החסרות. כאשר יש צורך להוריד את מיפלט המים - מסירים מה"נזיר" לוחות עד לגובה הנדרש, והמים מתנקזים מהבריכה והלאה. בפעילות הפיזית הכרוכה בהוספה/סילוק של הלוחות קיימת סכנה להילכדות של עובד לא מיומן, וקושי רב להיחלצות עצמית מהמצב.

לעובדים להשתמש בהם לאספקת חשמל למקומות מרוחקים יותר, בשיטות היוצרות סיכון גדול לחישובול (דלת הארון נשארת פתוחה והלוח חשוף לפגעי מזג האוויר, ולמוע אקראי של בעלי חיים, כולל בני אדם); שימוש בכבלי הארכה ארוכים ללא הגנה כלשהי וכו'; שימוש במיכון טבול

אין בטיחות: ארון חשמל פתוח ליד בריכות הדגים, עם כבל הזנה חיצוני, למרחק

מטעים

מלבד הבעיות הכלליות המאפיינות עבודה חקלאית בשטח נטוע קיימות, בכל סוג של מטע, בעיות בטיחות ייחודיות כגון: **חשיפה לתכשירים כימיים** - חומרי הדישון ותכשירי ההדברה יוצרים סיכונים אופייניים לחשיפה לחומ"ס. הטיפול בחומרים כרוך באחסון נאות, שימוש מבוקר בחומרים ובהכנתם לשימוש, יישום החומרים (בריסוס, בפיזור וכו') בתנאי בטיחות נאותים. בנוסף, העובדים נדרשים לעשות שימוש בצידוד מגן אישי ולארגן את העבודה כך שהסיכונים לא יוקרנו לסביבה, לגורמים סמוכים וכו' (בד"כ בריסוס). במטעים של קיבוץ 'אפק' מצאנו עמדות לשיטת עיניים שהותקנו בסמוך לאזור הכנת החומרים.

אפרון במטע אבוקדו

יש בטיחות

העבודה המותקן בקצה זרוע ההרמה הכלי מתנייע על 3 גלגלים ומונע באמצעות מנוע שריפה פנימית, המאפשר גם היגוי (של הגלגל הקדמי) ממרומי תא המפעיל והפעלת משאבה הידראולית המספקת כוח להרמה/הורדה של התא. ההיגוי והנהיגה מתוך תא העבודה מאפשרים את הכניסה אל בין ענפי העצים. יציבות הכלי איננה מושלמת וקיימת סכנה אמיתית להתהפכות. לכן יש לשמור על שיווי המשקל בתנועה, לא לנסוע על גבי שטח משובש (תלוליות או מכשולים אחרים) אשר עלולים להוציא את הכלי משיווי המשקל שלו.

גד"ש - כותנה

ענף הכותנה עמד בעת הביקור שלנו בעיצומן של ההכנות לקטיף. לפני היציאה לעבודה בשטח, ריכזו את הצוות לשיחת הדרכה, שכללה את תכנית העבודה, שיטת הביצוע (לבעלי הניסיון ולעובדים חדשים) ותדריך מפורט בנושאי הבטיחות. העובדים נדרשים להשתמש בצידוד מגן אישי ולחבוש כובע להגנה מקרינת השמש. העבודה נעשית בשטח פתוח נרחב הכולל תעלות שונות, קווי מתח גבוה וכו', במסלול אל שטחי פריקת הכותנה מהעגלות.

צוות הקטיף כולל גם עובדים זמניים ולכן מתקיים תדריך הבטיחות בהקפדה רבה. ההדרכה פרונטלית - בשיחה ובתדריך, ופרטיה נמסרים גם בכתב (על גבי דף הנחיות שבו מרוכזים עיקרי הדברים). העבודה בענף כרוכה בסיכונים מתחומים שונים: קטיף הכותנה הוא "אטרקציה תיירותית" לילדי הקבוץ ולאורחים. עובדה זו מגדירה את הצורך ברמת בטיחות עליונה. גם המבקרים זוכים להנחיות בטיחות מיוחדות.

עבודת הקטיף הממוכנת נעשית באמצעות "קטפת" - מכונית ענקית, המצוידת ב"אצבעות" - שורת מוטות מתכת מעוצבים התולשים את הצמחים מהקרקע ומפרידים את הסיבים מהפקעות. הסיבים הגולמיים מועברים מהאצבעות למיכלי איסוף על הקטפת, ומהם נשפכים ל"עגלת בנייים" באמצעות הרמת המיכל והטייתו ע"י בוכנה הידראולית המשנעת את התכולה ל"מהדק", שבו נכבשים הסיבים לגושים דחוסים ("באלות"). הדחיסה מתבצעת על גבי מינשא המתאים לשינוע במשאית "רמ-סע" להמשך הטיפול ב"מנפטה" (מפעל אזורי לטיפול בסיבי הכותנה לפני העברתם לטווייה במפעלי הטקסטיל). הקטפת יוצרת סיכונים בטיחות מגוונים, המחייבים את

למעלה - חזית קטפת כותנה עם 4 "תופי קטיף" הכוללים אצבעות מסתובבות לתלישת הצמחים והפרדת הסיבים מהפקעות. משמאל - תוף קטיף (פרט)

כל מי שנמצא בסביבתה בתשומת לב מיוחדת. "אצבעות" המריטה מסתובבות במהירות ובעוצמה. חלקי גוף אשר נתפסים ביניהן ואפילו כנף בגד עלולים להוביל לפגיעות קשות². הצמחים מכוונים בקידמת הקטפת לתוך מסלול אצבעות הקטיף.

2. אחד העובדים בענף סיפר על תאונת עבודה שהתרחשה בהיעדר מכסה צדדי על מכלול האצבעות. מפעיל שירד מהקטפת דרך בטעות על עמודה זו בשעת פעולתה ואיבד חלק מכף רגלו. בעקבות האירוע קיימת מודעות גבוהה מאוד להימצאותו של המכסה הצדדי במקומו.

מיפגש עם מרכז המשק של קיבוץ גשר הזיו

מקורות הפרנסה של חברי קיבוץ גשר הזיו (שבגליל המערבי) שונים ומגוונים, ובהם:

● **ענפי חקלאות:** מטעים (בננות, אבוקדו, אפרסמון, ליצ'ו); "גד"ש: חיטה, חומוס וכד' (גידולי שדה "חסכוניים" במים); גידול אספרגוס (למאכל) ואריזתו. הענפים מנוהלים ומופעלים ע"י חברי הקיבוץ.

● **מפעלים ובתי מלאכה:** על קרקעות השייכות לקיבוץ הוקמו מיבני תעשייה המושכרים לגורמים חיצוניים ומשמשים כמפעלי ייצור, נגריות, מסגריות, מוסכים וגם תחנת הדלק שהוקמה במקום מושכרת ומתופעלת ע"י גורמי חוץ.

● **אירוח:** השכרת "צימרים" (במקביל למשקים נוספים שפנו לענף הזה).

● **נדל"ן:** קיימת תוכנית להקים שכונת מגורים חדשה על שטחים השייכים למשק. המגרשים מיועדים למכירה לגורמים שונים, והבתים יבנו ע"י יזם חיצוני.

פגישת ההיכרות בין מר **שי גרוסמן**, מרכז המשק של הקיבוץ לבין **יוני אברמסקו**, מדריך הבטיחות בחקלאות

יוני אברמסקו בפגישת עבודה עם שי גרוסמן, מרכז המשק של קיבוץ גשר הזיו

נועדה ליצור ערוץ תקשורת ולבנות נוהל לשיתוף פעולה, כדי להקים מערך בטיחות במשק (מינוי ממונה על הבטיחות, הקמת ועדת בטיחות וכו'), מתוך כוונה להעלות את רמת הבטיחות בעבודות השונות המתבצעות במקום.

בפני מדריך הבטיחות בחקלאות הוצגו ענפי המשק השונים בקיבוץ ובפני מרכז המשק הוצגו מיוגון פעילויותיו של המוסד לבטיחות ולגיהות וביניהן, כמובן, פרויקט החקלאות שכבר כבש לו מקום מכובד בקיבוצים לא מעטים ובמשקים עצמאיים.

שאלת האחריות החוקית לגבי עבודות שונות המתבצעות בשטחי המשק, ע"י החברים וע"י קבלנים חיצוניים, הובהרה כבר בפגישה זו. מן הדיון התבררה לבא כוח המשק החיוניות במינוי ממונה על הבטיחות, בהקמת ועדת בטיחות ובצורך בתמיכה, גיבוי וליווי של מדריך הבטיחות. ההצעה לכלול את הקיבוץ במסגרת הפרויקט התקבלה ברצון. הוחלט שיערך סיור בטיחות ודרכי הפעולה יותאמו לצורכי המקום בהתאם למימצאים. יוני ישלח מסמך סיכום של הפגישה, להתייחסות ולאישור הקשר.

לא ניתן למגן את פתח קליטת הצמחים אבל ניתן בהחלט שלא להתקרב אליו. לצורך טיפול ב"אצבעות" (ניקוי, הרחקת גופים זרים וכו') חייבים לעצור את פעולת המכונה ולדומם את המנוע. כאשר חייבים להשאיר בכל זאת מנוע דולק - יש לנטרל את מנגנון העברת ההינע למסלול ההכוונה והמפעיל עצמו חייב לרדת מהקטפת, לאחר שניטרל את מנגנון העברת הכוח. בחזית המכונה מותקן כפתור להדממת חירום. ניתן להפעיל אותו, במקרה חירום, מאזור אצבעות הקטיף.

1

2

3

1 - קטפת כותנה בפעולה
2 - פריקת סיבים מהקטפת לעגלת ביניים
3 - העברת הסיבים מעגלת הביניים למהדק

הכלים האחרים המופעלים במערך קטיף הכותנה גורמים לסיכונים נוספים, הנוצרים כאשר הופכים את סלי האיסוף, כדי לשפוך את תוכנם. הרמת הסל והפיכתו מתבצעות במהירות מתונה בעזרת זרוע הידראולית. העובד המפעיל את המשאבה ההידראולית חייב להישמר מקריבה לחלקים המתנועעים.

סיבי הכותנה יוצרים בעיות מיוחדות מאוד, הנובעות מתכונות החומר. סיבי כותנה הסופגים לחות עוברים תהליכי הידרוליה אקזותרמית (פולטים חום) והם עלולים להגיע למצב של בעירה

פנימית. בנוסף, הלחות גורמת להגדלת הנפח ברמות אשר עלולות לגרום לניפוץ מיכל אטום, אם אוחסנו במיכל כזה. לכן, אסור לקטוף את הכותנה ולטפל בה בתנאי גשם ו/או לחות מופרזת באוויר.

פגישה עם ממונה בטיחות של קיבוץ

בקיבוץ גניגר ערך יוני, מדריך הבטיחות בחקלאות ביקור אופייני למדריכי הפרויקט במשק חקלאי המשתתף בתוכנית. הממונה על הבטיחות בקבוץ, מר בוריס דובר (סיים קורס ממונים על

הבטיחות והשתלמות ענפית). הפגישה בגניגר היתה פגישה שניה במסגרת הפרויקט. יוני אברמסקו הועיד אותה לבדיקת המצב העכשווי של הבטיחות בקיבוץ, לסקירת הנושאים שהועלו בפגישה הקודמת בינו לבין הממונה על הבטיחות, להסברים שונים ולקביעת קווי היסוד לביצוע סקר סיכונים בעתיד. הם הספיקו גם לתכנן את פגישתם הבאה, שתתקיים כעבור חודש, ובה הם מתכוונים לתאם מיפגשים עם גורמי הניהול בקיבוץ (הקיבוץ מצוי בתהליך הפרטה, ויש לדאוג מבעוד מועד לתיקצוב נושאי הבטיחות בענפים השונים). ■